

MARIJA JURIĆ PAHOR: DAS GEDÄCHTNIS DES KRIEGES. DIE ISONZOFRONT IN DER ERINNERUNGSLITERATUR VON SOLDATEN UND ZIVILISTEN. Klagenfurt/Celovec: Hermagoras Verlag/Mohorjeva založba, 2017, 444 str.

Raziskovalni spekter dr. Marije Jurić Pahor je zelo širok, ob temah narodne, spolne in etnične identitete, taboriščne izkušnje, kulturnih hibridov ter med- in čezkulturnosti se vanj najizraziteje vpi-sujejo raziskave memorije in spomina, katerih izsledke že vrsto let objavlja in predstavlja doma in v tujini. S posebno pozornostjo raziskuje različne spomin-ske vire o travmatičnih izkušnjah prve svetovne vojne, fašizma in nacional-socializma pri različnih generacijah, še posebej pri Slovencih na Koroškem in v Furlaniji Julijski krajini. O tej tematiki je med letoma 2004–2007 vodila tudi temeljni raziskovalni projekt, ki ga je financirala Agencija za raziskovalno dejavnost RS (*Preteklost v sedanjosti: Travma fašizma in nacionalsocializma v spominjanju povojnih generacij. Primerjalna kvalitativna empirična razis-kava na primeru Slovencev na Koroškem in v Furlaniji Julijski krajini*). Lani je pri Mohorjevi družbi v Celovcu izdala ob-sežno monografijo z naslovom *Das Gedächtnis des Krieges. Die Isonzofront in der Erinnerungsliteratur von Soldaten und Zivilisten* (Memorija vojne. Soška fronta v spominski literaturi vojakov in civilistov), v kateri se ukvarja z vprašanjem, kako se je uničevalna moč prve svetovne vojne vpisala v memorijo vojakov in civilistov na primeru ene najhujših vojaških front, ki je potekala med Avstro-Ogrsko in Italijo na območju Soče. V središču raziskovalkega zanimanja so telesno-duševne posledice

vojnega nasilja, vojno trpljenje, še zlasti masovne travmatizacije in pojav »voj-nih tresavcev«, ki so bili tudi povojnim generacijam žive priče nasilja prve sve-tovne vojne, hkrati pa so doživljali bo-lečo preobrazbo iz nekdanjih branilcev domovine v simbol poraza.

Raziskava Marije Jurić Pahor teme-lji na izjemno obsežni in raznovrstni »spominski literaturi«, nastali pretežno med letoma 1914 in 1925, katere avtorji so predvsem tedanji slovensko, a tudi nemško in italijansko govoreči vojaki, ki so se na območju Soče borili na av-stroogrski ali na italijanski strani, civi-listi in civilistke kakor tudi pripadniki generacije vojne mladine, tj. tisti, ki so bili za vpoklic v vojno še premladi in so jo vsaj nekateri razumeli kot izgubljeno možnost za lastno dokazovanje. V po-jem »spominska literatura« je avtorica uvrstila zvrstno in žanrsko raznovrstna besedila, katerih skupna točka je avto-biografska upodobitev izkušenj in spo-minov prve svetovne vojne ob Soči ter njenih grozljivih posledic; ob spomin-skih in dnevniških zapisih, kronikah, časopisnih citatih, izjavah zdravnikov, psihiatrov, razglednicah in karikatu-rah, opremljenih z napisi in s podnapisi, ter likovnih umetninah (npr. Božidarja Jakca, Otta Dixea, Oskarja Kokoschke) v obsežni meri tudi umetnostna bese-dila, zlasti pesmi in pripovedno prozo slovenskih, nemških oz. avstrijskih ter italijanskih literarnih ustvarjalcev (npr. Ivana Cankarja, Guiseppeja Ungaretti-ja, Juliusa Kugyja, Carla E. Gadda, An-tona Podbevška, Ivana Dornika, Fran-ceta Bevka, Andreja Čeboklija, Srečka Kosovela in Prežihovega Voranca).

Monografija je zasnovana na čez-disciplinarni obravnavi spominskega gradiva, vojnega trpljenja, travmatizacij in drugih tem. Obsežen nabor sekundarne literature, ki ga avtorica

smiselno poveže pri obravnavanih temah in intepretaciji gradiva, kaže na njeno izjemno poznavanje starejših in najaktualnejših dognanj zgodovine, sociologije, kulturologije, medicine, psihoanalize, modelov socialnega konstruktionalizma, nevro- in kognitivne znanosti. Memorijo razume v okviru novejših spoznanj nevro- in kognitivne znanosti ter v navezavi na psihoanalitično usmerjeni koncept »utelešenosti« (embodimenta), tj. kot aktivni proces, vključujoč celotno telo, v katerem se odraža tudi vsakokratna zgodovinska realnost. Zavzema se za pojmovno in konceptualno diferenciacijo med »memorijo« in »spominom«, ki bi ustrezala npr. francoskima pojmom »mémoire« in »souvenir«. Ta konceptualna razlika se po Siegfriedu J. Schmidtu kaže v tem, da je memorija razumljena kot nevrofiziološka funkcija, medtem ko je spomin z njo povezana kognitivno-psihična konstrukcija, ki jo je mogoče ubesediti šele, ko postane zavestna. V monografiji so povezana mnogovrstna področja, ki sestavljajo »memorijo vojne«, segajočo od prvih slutenj in strahov vojne groze ob balkanski vojni, kar se npr. pokaže v ekspresionsitično zasnovani kratki prozi Marije Kmet, prek evforije ob mobilizaciji, ki je bila na Slovenskem prisotna, kakor ugotavlja avtorica, le v večjih mestih, medtem ko sta na podeželju prevladovala strah in zaskrbljenost, vse do travmatično znamenovanih ustvarjalcev povojnih let.

Za raziskovanje in interpretacijo memorije vojne in njene groze je avtorica v veliki meri posegla po literarnih besedilih slovenskih, avstrijsko-nemških in italijanskih literarnih ustvarjalcev. Med slovenskimi literarnimi umetniki se v njenih interpretacijah pojavljajo tako tisti, ki sodijo v literarni kanon (npr. Ivan Cankar, Anton Podbevšek, Srečko

Kosovel, Zofka Kveder, Stanko Majcen, Miran Jarc, France Bevk, Lovro Kuhar), kakor tudi manj znana imena (npr. Marija Kmet, Andrej Čebokli, Manica Koman, Vladimir Premru, Fran Onič). Na primeru Antona Podbevška, glavnega predstavnika prve faze slovenske zgodovinske avantgarde, ki je želel popolno prelom s starim svetom, je prikazano, da kot pripadnik frontne generacije in s travmatično izkušnjo prve svetovne vojne ni mogel postati voditelj nove generacije, da njegove pesmi in provokantne soareje implicirajo to, kar je mogoče poimenovati »globok spomin«, ki ostaja neizgovorljiv in neupodobljiv ter onemogoča izgradnjo koherentnega sebe. Podbevškova pesniška umetnost, ki je po mnenju avtorice avtobiografsko organizirana in katere glavni strukturalni elementi so optične vojne podobe v načinu *flash back*, je interpretirana kot poskus približevanja na trajni sledi temelječim vojnim spominom. Posledice vojne travme se pri umetnikih kažejo tudi v razpadanju literarnega jezika, pripovednih struktur, časovnega sosledja in podobno. Avtorica je posebno pozornost posvetila tudi Kosovelovi poeziji in alpinistični filozofiji Klementa Juga ter njune apokaliptične strahove ter voljo po preživetju in moči povezala z vzponom fašizma in zatiranjem slovensko-hrvaško govorečega prebivalstva na Primorskem.

Sklicujoč se na objavljene Vire I, II Jana Pleterskega, časopisna poročila in različne zapise avtorica predstavi »pogromaško psihozo«, na katero je ob forsiranju nemškonacionalnih sil pristala avstroogrška monarhija po umoru prestolonaslednika Franca Ferdinanda in je v začetku najbolj prizadela slovensko koroško in štajersko prebivalstvo, na Kranjskem pa zlasti preporodovce. Na podlagi izvirnega gradiva je opisano

doslej skorajda nepoznano delovanje tajnega italjanskega antifašističnega gibanja *Giustizia e Libertà*, ki se je skupaj s predstavniki tajne organizacije TIGR prizadevalo za padec fašizma in konec »martirija manjšin« na severu Italije. Avtorica se obširno posveča tudi reprezentaciji »bojev za severno mejo« in propagande za »koroški plebiscit« v cona A leta 1920. V tem delu je opisano delovanje dveh nacionalnih ideologij v Avstriji in Kraljevini SHS. Pokazani so antagonistični učinki nacionalne ikonografije (simbolov, nacionaliziranih mitov), kar je potekalo tako, da je avstrijsko/nemškonacionalna propaganda izkoriščala travmatične spomine na prvo svetovno vojno in vojna grozodejstva umeščala v jugoslovanski prostor, medtem ko je avstrijsko/nemško prebivalstvo razglašala za miroljubno. Tudi literarna besedila Franca Ksaverja Meška, Frana Ellerja, Prežihovega VORANCA in likovne umetnine (npr. Hinka Smrekarja, Toneta Kralja) opozarjajo, da so se po koroškem plebiscitu 1920 in v času nastajajočega fašizma oziroma preganjanja in »etničnega čiščenja« pogosto pojavljale metafore rojstva in razkosanega telesa, ki prav tako pričajo o travmatičnih izkušnjah in uničevalni moči nasilja.

Čezdisciplinarno in na ogromnem korpusu različnih spominskih virov zasnovana znanstvena monografija Marije Jurić Pahor *Das Gedächtnis des Krieges. Die Isonzofront in der Erinnerungsliteratur von Soldaten und Zivilisten* predstavlja dragocen prispevek k raziskavam memorije o prvi svetovni vojni na območju vojne ob Soči kakor tudi teoretsko izoblikovan model za nadaljnje raziskave vojnih travmatizacij.

Jožica Čeh Steger

jozica.ceh@um.si

ALOJZIJA ZUPAN SOSIČ:
TEORIJA PRIPOVEDI. Maribor: Litera. 2017. (Knjižna zbirka Znanstvena literatura). 451 str.

Avtorica znanstvene monografije *Teorija pripovedi* Alojzija Zupan Sosič je redna profesorica za slovensko književnost na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Njena znanstvenoraziskovalna področja so sodobni slovenski roman, slovenska ljubezenska poezija, teorija spolov in spolne identitete, teorija pripovednega besedila in pripovednih žanrov. Alojzija Zupan Sosič je avtorica znanstvenih monografij (*Zavetje zgodbe: sodobni slovenski roman ob koncu stoletja*, 2003, *Robovi mreže, robovi jaza: sodobni slovenski roman*, 2006, *Na pomolu sodobnosti ali o književnosti in romanu*, 2011), strokovnih publikacij, antologij (*V tebi se razrašam: antologija slovenske erotične poezije*, 2008, *Antologija sodobne slovenske literature*, 2010) ter soavtorica srednješolskih učbenikov za slovenščino (*Branja 3*, 2002; *Branja 4*, 2003). Kot članica ali predsednica žirije je sodelovala v različnih žirijah za slovenske literarne nagrade, npr. pri fabuli in kresniku. Alojzija Zupan Sosič je večkratna urednica *Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture ter Obdobja*, v letih 2006–2012 je predsedovala programu *Slovenščina na tujih univerzah*, ki skrbi za delovanje več kot petdesetih slovenistik po svetu in deluje v okviru Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik na Filozofski fakulteti. Monografija *Teorija pripovedi* je teoretično delo s področja literarne vede in znanstvena monografija s koncepti za analizo in interpretacijo pripovedi. Delo zaokrožuje skoraj sto strani dolg *Geslovnik*, ki poglobljeno in temeljito podaja osrednje pojme pričujoče